

## КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

## CRIMINAL LEGAL TERMINOLOGY OF CRIME PREVENTION

Бундз Р.О., к.ю.н.,

асистент кафедри кримінального права та процесу

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти  
Національного університету «Львівська політехніка»*

Сьогодні, в умовах тривалих процесів демократичних трансформацій в українському суспільстві, вагому значущість має гарантування національної безпеки держави. Визначальним чинником у цій сфері постає розробка та реалізація як правових, так і організаційно-управлінських заходів щодо запобігання злочинності, а також здійснення комплексу заходів, націлених на мінімізацію рівня злочинності, елімінацію наслідків вчинення кримінальних правопорушень. Значимість розгляду питання функціонування запобігання злочинності актуалізується тим, що кримінологічна теорія опрацьовує положення, які можуть застосовуватися різними суспільними науками, що торкаються проблем запобігання злочинності. Зрозуміло, що найбільше це стосується наук кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального права.

Історіографічний огляд фахової літератури засвідчив, що кримінально-правовий аспект комплексної проблематики соціально-правового механізму запобігання злочинності розроблявся в таких напрямках: 1) дослідження, у яких проаналізовано загальні засади запобігання злочинності кримінально-правовими засобами; 2) наукові доробки провідних учених-криміналістів щодо особливостей кримінально-правових засобів запобігання злочинності; 3) наукові розвідки щодо механізму кримінально-правових засобів запобігання просямам злочинності в конкретних напрямках; 4) дослідження окремих аспектів механізму кримінально-правових засобів запобігання просямам злочинності (нормативно-правове забезпечення, правові гарантії, об'єкти, суб'єкти тощо).

Однією з центральних проблем кримінології є проблема запобігання злочинності та профілактики злочинів. Вирішенню цієї проблеми підпорядковані наукові дослідження та основні напрямки діяльності правоохоронних органів, громадських організацій, які ведуть боротьбу зі злочинністю. Розробка науково обґрунтованої системи запобіжних заходів – це одне з найважливіших завдань теорії і практики кримінології.

У статті на основі зарубіжної та вітчизняної практики розглянуто й обґрунтовано, як у науках кримінально-правового циклу під час вирішення питання щодо подолання злочинності та вжиття заходів щодо її зменшення застосовуються різні терміни, наприклад: «попередження», «профілактика», «протидія», «запобігання», «припинення» тощо.

**Ключові слова:** Злочинність, попередження, термін, запобігання, протидія, профілактика.

Today, in the conditions of long processes of democratic transformations in the Ukrainian society, the guarantee of the national security of the state is of great importance. The determining factor in this area is the development and implementation of both legal and organizational and administrative measures to prevent crime, as well as the implementation of a set of measures aimed at minimizing the level of crime, elimination of the consequences of criminal offenses. The importance of considering the functioning of crime prevention is actualized by the fact that criminological theory elaborates the provisions that can be applied by various social sciences that address the problems of crime prevention. It is clear that this mostly concerns the sciences of criminal, criminal-executive and criminal procedural law.

Historiographical review of the professional literature showed that the criminal law aspect of the complex issues of socio-legal mechanism of crime prevention was developed in the following areas: the first aspect is research, which analyzes the general principles of crime prevention by criminal law; the second aspect is represented by the scientific achievements of leading criminologists, on the features of criminal law means of crime prevention; the third aspect consists of scientific research on the mechanism of criminal prevention of crime in specific areas; the fourth aspect is the study of certain aspects of the mechanism of criminal law prevention of manifestations of crime (legal support, legal guarantees, objects, subjects, etc.).

One of the central problems of criminology is the prevention of crime and crime prevention. The solution to this problem is subject to scientific research and the main activities of law enforcement agencies, public organizations that fight crime. Development of a scientifically sound system of precautionary measures is one of the most important tasks of the theory and practice of criminology.

This article considers on the basis of foreign and domestic practice, the sciences of the criminal law cycle, when addressing the issue of overcoming crime, taking measures to reduce it, various terms such as: warning, prophylaxis, counteraction, prevention, termination, etc.

**Key words:** Crime, warning, term, prevention, counteraction, prevention.

**Мета статті** полягає у проведенні поглибленого аналізу кримінально-правової термінології щодо подолання злочинності. Актуалізована проблематика була предметом наукових розвідок низки вчених, зокрема: Г. Аванесова, О. Бокова, С. Віцина, Л. Давиденка, А. Жалинського, О. Кальмана, В. Кудрявцева, О. Литвинова, Ф. Лопушанського, В. Луньєва, О. Сахарова, В. Соміна та інших вчених-кримінологів.

**Виклад основного матеріалу.** Як правильно визначається в зарубіжній і вітчизняній законодавчій практиці, науках кримінально-правового циклу, коли вирішується питання щодо подолання злочинності, вжиття заходів по її зменшенню, використовуються різні терміни, такі як: «попередження», «профілактика», «боротьба», «контроль», «протидія», «війна», «запобігання», «припинення» тощо [1, с. 202]. Поглиблений аналіз наведених понять дозволяє виявити їх дещо різне змістовне навантаження.

Дефініції зазначених понять у кримінологічній літературі (як зарубіжній, так і вітчизняній) теж існує чимало. Деякі автори прагнуть розмежовувати значення вказаних термінів, пов'язуючи їх з різними рівнями, напрямками і видами розглядуваної діяльності [2, с. 8].

О.М. Гумін та П.В. Мельник пишуть про співвідношення понять «профілактика злочинів» і «попередження злочинності», яке виглядає як взаємозв'язок частини і цілого, особливого і загального. Ціле (загальне) — це попередження, а частина (особливе) — це профілактика [3, с. 144].

Щодо терміну «запобігання», В.В. Голина визначає його як соціальну політику держави, спрямовану на подолання криміногенно небезпечних суперечностей у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення (так зване загальносоціальне запобігання), а також спеціальна випереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціальну-кримінологічне запобігання) [4, с. 16]. Щодо терміну «профілактика» автор вказує, що це – сукупність видів попереджувальної діяльності щодо завчасного виявлення та усунення об'єктивних і суб'єктивних причин і умов, що породжують злочини та сприяють їх учиненню [5, с. 33].

М.В. Щедрин вважає, що «запобігання злочинності – це специфічний різновид соціального управління, метою якого є зменшення ймовірності злочинної поведінки, для

чого суб'єкт, використовуючи весь комплекс законних заходів впливу (зокрема й примусових), стимулює включення об'єкта в систему суспільно корисних відношень та обмежує його негативні зв'язки» [6, с. 8].

З точки зору А.П. Закалюка, запобігання злочинності необхідно трактувати як «різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкодженні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю – усунення їхньої дії» [7, с. 324].

Попередження злочинності Г.А. Аванесов тлумачить як «спеціальний вид діяльності держави, спрямований на визначення шляхів і методів, а також інших можливостей ефективного впливу на злочинність як соціально-правове явище з метою поступового витіснення його з життя суспільства», а профілактику злочинів – як діяльність з недопущення порушень норм кримінального права. У цьому аспекті до неї входить і правоохоронна діяльність. Профілактикою злочинів у вузькому смислі він вважає діяльність, по-перше, з виявлення й усунення причин злочинів, умов і обставин, що їм сприяють, по-друге, з виявлення осіб, що можуть скоїти злочин (через їхню антисуспільну спрямованість) і вжиття до них необхідних заходів [8, с. 107].

Л.М. Прокументов і А.В. Шеслер пропонують називати попередженням злочинності діяльність, що має на меті не допустити скоєння злочинів як шляхом усунення їхніх причин, так і шляхом переривання попередньої злочинної діяльності [9, с. 199]. Вказане визначення попередження злочинності охоплює такі поняття, як профілактика, припинення, запобігання. Основна мета попереджувальної діяльності – недопущення шкідливого результату, який може настати в разі вчинення злочину [10, с. 188].

Відомо, що протидія злочинності належить до системних, комплексних різновидів управлінської діяльності [11, с. 405]. І.Г. Богатирьов, Л.М. Давиденко та інші автори розглядають протидію злочинності як особливий комплексний, багаторівневий об'єкт соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів, установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різноманітних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях, нейтралізації її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня [12, с. 176].

На думку Я.Ю. Кондратьєва, припинення є стадією запобігання злочину за використанням оперативних можливостей для припинення вже розпочатих протиправних дій – припинення злочинів як остання стадія запобігання характеризується діяльністю щодо упередження або змен-

шення втрат від розпочатої злочинної діяльності, припинення протиправних дій суб'єктів та недопущення їх поширення у середовищі [13, с. 18].

О.О. Юхно визначив «запобігання конкретним злочинам» як «недопущення реалізації замислених злочинів шляхом встановлення осіб, що намагаються їх вчинити, а також вжиття до них необхідних заходів, передбачених законом, поєднане з оздоровленням обстановки в мікросередовищі». Припинення конкретних злочинів О.О. Юхно розглянув як «перешкодження продовженню розпочато злочину та доведенню його до завершення шляхом встановлення осіб, які намагалися його вчинити, та вжиття до них заходів, у тому числі кримінально-правових, а також створення обстановки, яка виключає злочинну діяльність і надалі» [14, с. 17–18].

Я.І. Гілінський стверджує, що попередження злочинності та інших форм девіантної поведінки – це вплив суспільства, інститутів соціального контролю, окремих громадян на криміногенні (девіантогенні) чинники, що призводить до скорочення та/або бажаних змін структури злочинності (девіантності) і до вчинення потенційних злочинних (девіантних) діянь [15, с. 345].

За твердженнями Г.М. Мінковського, Т.М. Арзуманяна та інших кримінологів, спроби визначити чітку межу між цими поняттями були марними. Різниця в обсязі чи змісті термінів «профілактика», «попередження», «запобігання», «припинення» не має практичного значення. Цілком достатньо одного всеохоплюючого поняття, яким є «попередження злочинів». На їхню думку, попередженням є «сукупність заходів, здійснюваних судом, прокуратурою, органами слідства і дізнання в межах їх компетенції й у взаємодії з іншими державними органами і громадськими організаціями, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють скоєнню злочинів, а також на попередження скоєння злочинів конкретними особами, поведінка чи минуле яких свідчить про таку можливість» [16, с. 19]. Наведене визначення терміну «попередження злочинів» підтримують В.К. Звірбуль, М.І. Кацук та В.І. Шинд.

В.В. Голіна, А.Ф. Зелінський, О.М. Литвак зазначають, що всі заходи превентивного характеру потрібно уналежнювати до терміну «попередження», а профілактику розглядати як систему заходів усунення чи нейтралізації криміногенних чинників. Ми приєднуємось до позиції вказаних авторів.

**Висновки.** Таким чином, здійснивши науково-методологічний аналіз дефініції запобігання злочинності загалом, слід наголосити на тому, що це багаторівнева ієрархічна система. Зокрема, кожен рівень її побудови визначається власним певним набором елементів. Такі елементи можна простежити, якщо розглядати попередження злочинності в тих аспектах, у яких відображаються побічні суспільні процеси й відповідні форми кримінологічного впливу з характерними для них модусами (методами, засобами, способами).

## ЛІТЕРАТУРА

1. Кальман О.Г. Стан і головні напрями попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми. Харків: Гімназія, 2003. 352 с.
2. Орлов Ю.Ю. Форми запобігання злочинності. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 3–12.
3. Теоретичні основи боротьби з наркотизмом серед засуджених до позбавлення волі. О.М. Гумін, П.В. Мельник. Ірпінь: Академія ДПС України, 2000. 418 с.
4. Голіна В.В. Запобігання злочинності: проблеми оптимізації соціальної активності. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 3(46). С. 206–214.
5. Голіна В.В. Попередження тяжких насильницьких злочинів проти життя й здоров'я особи. Харків: Рубікон, 1997. 52 с.
6. Шедрин Н.В. Основы общей теории предупреждения преступности. Учебное пособие. Красноярск, 1999. 142 с.
7. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
8. Аванесов Г.А. Криминология. Прогностика. Горький, 1975. 423 с.
9. Прокументов Л.М., Шеслер Л.В. Криминология. Общая часть. Красноярск: Выш. шк. МВД РФ, 1997. 256 с.
10. Прокументов Л.М. Групповая преступность несовершеннолетних и основные направления ее предупреждения. Томск: Издательство Томского государственного педагогического университета, 2001. 280 с.
11. Орлов Ю.В. Політико-криминологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків: Діса плюс, 2016. 656с.
12. Криминологія (Загальна частина): Підручник [Текст] / А.Б. Блага та ін.; за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: Вид-во ХНУВС, 2010. 280 с.
13. Кондратьєв Я.Ю. Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 444 с.
14. Юхно О.О. Теорія та практика оперативно-розшукового запобігання злочинам органами внутрішніх справ: монографія. Одеса: Інтерпринт, 2010. 368 с.
15. Гілінський Я.І. Криминология: Курс лекций. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 384 с.
16. Мінковський Г.М., Арзуманян Т.М., Звірбуль В.К., Кацук М.І., Шинд В.І. Деятельность органов расследования, прокурора и суда по предупреждению преступлений. Москва, 1962. 279 с.